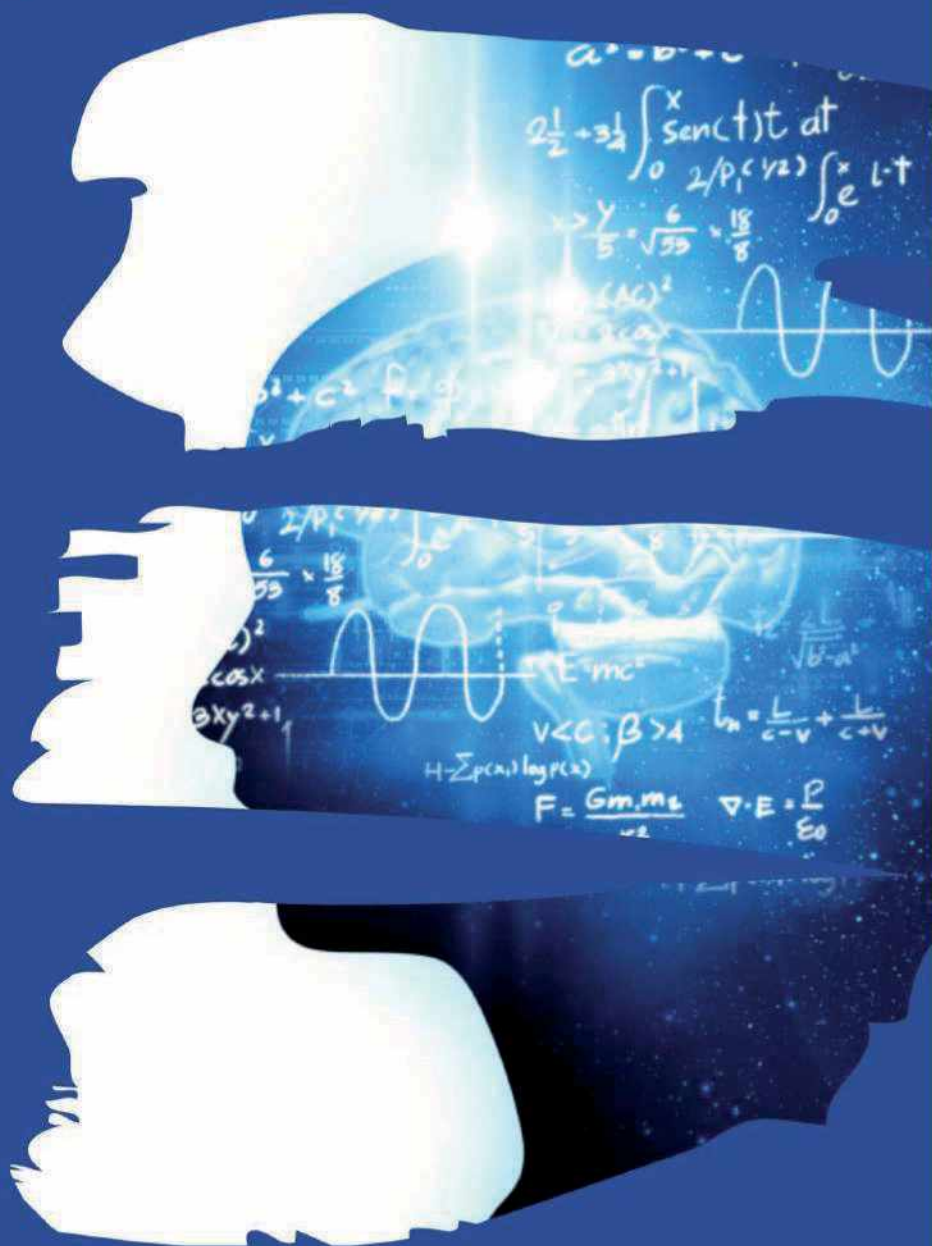




Наукові перспективи
Видавнича група



ВІСНИК науки та
освіти
ISSN 2786-6165 (ONLINE)

серії: філологія, культура і мистецтво,
педагогіка, історія та археологія, соціологія

Bulletin of Science and Education



№ 7(37) 2025

Видавнича група «Наукові перспективи»

Християнська академія педагогічних наук України

«Вісник науки та освіти»

***(Серія «Філологія», Серія «Педагогіка», Серія «Соціологія»,
Серія «Культура і мистецтво», Серія «Історія та археологія»)***

Випуск № 7(37) 2025

Київ – 2025



- Кушпетюк О.І.** 2089
*ІСТОРИКО-КРАЄЗНАВЧІ ЕКСПЕДИЦІЇ ЯК ОДНА ІЗ
ФОРМ КОМПЛЕКТУВАННЯ ФОНДІВ МУЗЕЙНИХ
ЗАКЛАДІВ ВОЛИНИ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТ.*
- Мельничук О.А., Зінько Ю.А., Долинна А.С.** 2102
*ВПЛИВ СПІЛЬНОЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ЄС НА
ЕКОНОМІЧНЕ ЗРОСТАННЯ ТА СТРУКТУРНІ ЗМІНИ В
ЕКОНОМІЦІ ПОЛЬЩІ В 2004-2020 РР.*
- Мельніков М.О.** 2113
*ДЕФЕНІЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ МІСЦЕВИХ
ПОЛІЦІЙНИХ ОРГАНІВ РАЙХСКОМІСАРІАТУ «УКРАЇНА» У
СУЧАСНІЙ ВІТЧИЗНЯНІЙ ІСТОРИЧНІЙ НАУЦІ*
- Мишко А.В.** 2124
*ІСТОРИЧНІ ТА СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ
РОЗВИТКУ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ОСВІТИ У США НА
ПОЧАТКУ ХІХ СТ.*
- Морзинський О.О.** 2137
*ГЕНЕЗА ОБРАЗУ КАРПАТСЬКОЇ УКРАЇНИ 1938–1939 РР. В
УКРАЇНСЬКІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ*
- Мурмила Н.** 2154
*ЗБУТ ХАРЧОВОЇ ПРОДУКЦІЇ НА ПРАВОБЕРЕЖНІЙ
УКРАЇНІ В КІНЦІ ХІХ — НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ:
ЕКОНОМІЧНІ ТА ІНСТИТУЦІЙНІ ОСОБЛИВОСТІ*
- Набока С.В.** 2165
*ПРОЦЕСИ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ В СВІТІ: ІСТОРІЯ ТА
СУЧАСНІСТЬ*
- Ніколаєв О.А.** 2179
*УЛАДОВО-ЛЮЛИНЕЦЬКА ДОСЛІДНО-СЕЛЕКЦІЙНА
СТАНЦІЯ: ВІД НАДДНІПРЯНЩИНИ ДО НЕЗАЛЕЖНОЇ
УКРАЇНИ*



УДК 930 (477.83/.86)

[https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-7\(37\)-2137-2153](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-7(37)-2137-2153)

Морзинський Олександр Олександрович аспірант кафедри історії та археології, Тернопільський національний університет імені Володимира Гнатюка, Тернопіль, тел.: (096) 048-83-05, <https://orcid.org/0009-0005-4937-8754>

ГЕНЕЗА ОБРАЗУ КАРПАТСЬКОЇ УКРАЇНИ 1938–1939 РР. В УКРАЇНСЬКІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ

Анотація. У статті аналізується процес наукового вивчення державного становлення Карпатської України 1938–1939 років в українській історіографії другої половини XX – початку XXI століть. Головна дослідницька увага звертається на еволюцію концептуальних оцінок цього образу в працях різних напрямів українського історіографічного процесу. Основою джерельної бази статті стали історіографічні першоджерела, насамперед синтетично- узагальнюючі монографії, статті, дисертації та рецензії, присвячені аналізу державотворчих процесів на Закарпатті. Простежено зміну оціночних парадигм істориків у ставленні до місця й ролі Карпатської України у контексті українського історичного процесу XX століття. Здійснено порівняльний аналіз радянських, діаспорних та сучасних українських науково-дослідницьких інтерпретацій тематики Карпатської України. Доведено, що історіографічний образ Карпатської України упродовж досліджуваного періоду істотно змінювався. У радянський час він ці події оцінювалися крізь призму ідеології «прислужництва українського буржуазного націоналізму». Українські історики діаспори і, деякою мірою, незалежної України утверджували ідеалізований та романтизований образ карпатоукраїнського державотворення як яскравого прояву національно-визвольних змагань. Цей образ не передбачав аналізу усіх складностей та суперечностей згаданих процесів й не спонукав до глибоких рефлексій над дискусійними питаннями. Такі підходи до вивчення теми на рівні популярної історії, публіцистики та комеморативних практик залишається достатньо живучим і на сьогоднішній час. Більшість українських вчених, що спеціалізуються на студіюванні теми Карпатської України, зуміли подолати цю ідеалізацію; для них характерний доволі критичний та виважений підхід до оцінок дискусійних і суперечливих питань. В сучасній українській історіографії наявні поодинокі спроби переосмислити історії



Карпатської України на методологічних та світоглядних засадах ревізійонізму, під кутом зору критики «націоналізованої» історії.

Ключові слова: Карпатська Україна, Августин Волошин, історіографія, наука, державотворення, політика, дипломатія, концепція.

Morzynskyi Oleksandr Oleksandrovich post-graduate student of department of history and archeology, Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, Ternopil, tel.: (096) 048-83-05, <https://orcid.org/0009-0005-4937-8754>

GENESIS OF THE IMAGE OF CARPATHIAN UKRAINE 1938-1939 IN UKRAINIAN HISTORIOGRAPHY

Abstract. The article analyzes the process of scientific study of the state formation of Carpathian Ukraine in 1939-1939 in Ukrainian historiography of the second half of the 20th - early 21st centuries. The main research attention is paid to the evolution of conceptual assessments of this image in the works of various directions of the Ukrainian historiographic process. The basis of the source base of the article were historiographic primary sources, primarily synthetic-generalizing monographs, articles, dissertations and reviews devoted to the analysis of state-forming processes in Transcarpathia. The change in the evaluative paradigms of historians in relation to the place and role of Carpathian Ukraine in the context of the Ukrainian historical process of the 20th century is traced. A comparative analysis of Soviet, diasporic and modern Ukrainian scientific and research interpretations of the topic of Carpathian Ukraine has been carried out. It is proven that the historiographical image of Carpathian Ukraine has changed significantly during the period under study. In Soviet times, these events were evaluated through the prism of the ideology of “servility to Ukrainian bourgeois nationalism”. Ukrainian historians of the diaspora and, to some extent, of independent Ukraine affirmed an idealized and romanticized image of Carpatho-Ukrainian statehood as a vivid manifestation of national liberation struggles. This image did not provide for the analysis of all the complexities and contradictions of the aforementioned processes and did not encourage deep reflections on the issues under discussion. Such approaches to studying the topic at the level of popular history, journalism and commemorative practices remain quite viable to this day. The majority of Ukrainian scientists specializing in the study of the topic of Carpathian Ukraine have managed to overcome this idealization; They are characterized by a rather critical and balanced approach to assessing debatable and controversial issues. In modern Ukrainian historiography, there are isolated attempts to rethink the history of Carpathian Ukraine on the



methodological and ideological principles of revisionism, from the perspective of criticizing "nationalized" history.

Keywords: Carpathian Ukraine, Augustyn Voloshyn, historiography, science, state formation, politics, diplomacy, concept.

Постановка проблеми. У сучасних геополітичних реаліях спостерігаємо посилення суспільного й наукового інтересу до процесів українського державотворення на території Закарпаття. Ця ситуація обумовлена помітним зростом спроб втручання деяких сусідніх із українським Закарпаттям держав у внутрішні справи України. В останні роки інколи навіть спостерігаємо спроби висловити посягання на територіальну цілісність України. Звідси наукові студії над тематикою історії державно-правового статусу українського Закарпаття мають не тільки науково-пізнавальне значення – вони на сьогодні матимуть і неабиякий суспільно-політичний запит.

Українська історична наука починаючи із діаспорного етапу другої половини ХХ ст. і по сьогодні накопичила достатньо вагомий науково-дослідницький доробок, присвячений вивченню даної тематики. Обширність й проблемно-тематичне та концептуально-інтерпретаційне різноманіття цього доробку ставить на порядок денний потребу поглибленого історіографічного аналізу, систематизації та синтетично-узагальнюючих оцінок цього доробку. В цьому полягає актуальність запропонованої теми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогодні тема історіографічного аналізу процесів українського державотворення на Закарпатті у 1938–1939 рр. не є цілком новою.

Спроби здійснити такий аналіз неодноразово вже мали місце в рамках написання численних спеціалізованих монографій, статей та дисертацій, які присвячені даній проблематиці.

Проте, як спостерігаємо, ці спроби часто виконувались як формально-обов'язкова частина наративних досліджень. Іншими словами, з'ясування усіх аспектів історіографічного процесу тематики не було головною ціллю таких досліджень.

Спостерігаємо також окремі спроби здійснити такий історіографічний огляд в рамках окремого спеціалізованого дослідження. Тут, зокрема, можемо відзначити цілий ряд публікацій Д. Данилюка [16, 17], Р. Марценюк [29], І. Міщака [31], В. Ухача [36–38], та ін., які присвячені власне історіографічному аналізу окремих аспектів тематики. Поглиблений історіографічний аналіз образу Карпатської України та Августина Волошина у дидактичній літературі та загальних наративах здійснив ужгородський історик В. Фенич [42]. Історіографічний аналіз міжнародних



аспектів теми здійснила Н. Васирина [5]. Загалом, попри немало увагу до окремих аспектів нашої теми, вона ще потребує подальшої розробки.

Мета статті – подати аналітико-синтетичний аналіз генези історіографічного образу державності Підкарпатської Русі/Карпатської України 1938–1939 рр. в українській науково-дослідницькій та науково-популярній літературі другої половини XX – початку XXI ст. Зрозуміло, що в рамках статті неможливо виконати з врахуванням бібліографічної повноти. Тому в історіографічному аналізі опиратимемось на історіографічну вибірку, у якій прагнемо взяти до аналізу найбільш синтетично-узагальнюючі погляди і оцінки Карпатської України. Історіографічний аналіз окремих аспектів цієї теми варто зробити в рамках окремих статей.

Виклад основного матеріалу. Вивчення історії становлення державності Карпатської України розпочалося одразу після падіння цього державного утворення. Окремі моменти із історії українського державотворення на Закарпатті все-таки стали об'єктами вивчення радянських істориків. З відомих причин їм притаманні заполітизованість, односторонній підхід, замовчування чи фальсифікація окремих фактів. Більшість же радянських істориків обминали факт існування карпато-української державності у 1938–1939 рр. Лише деякі з них присвятили цій темі низку монографій і статей. У них вони зображували діячів Карпатської України на чолі з А. Волошином лише чорними фарбами, а національно-визвольний рух у краї – як «антинародну діяльність закарпатських націоналістів», як спробу політичних авантюристів і «зрадників» свого народу захопити владу в свої руки. Головна увага авторів праць прикута до питання «розвінчання буржуазно-націоналістичних фальсифікацій». Саме у такій світоглядній парадигмі написані праці С. Білака [1, 2], Д. Буковича [3], Б. Співака [40], колективна монографія «Шляхом до щастя» [44] тощо. Так, С. Білак політику уряду А. Волошина оцінює такою, що йшла «у фарватері гітлерівської експансіоністської політики» [2, с. 210].

Незважаючи на цілий ряд застарілих на сьогодні але характерних для тогочасної історіографічної ситуації положень, Ю. Сливка на сторінках праці «Підступи міжнародної реакції на Закарпатті в 1938–1939 рр.» [39] поділяє цілком вмотивовану думку про визначальний вплив зовнішньополітичних чинників на долю Карпатської України. І. Поп у своїх монографіях та статтях [34, 35] досліджував проблему місця і ролі «закарпатського питання» у чехословацько-угорських, чехословацько-радянських, польсько-угорських відносинах другої половини 1930-х років. Міжнародні аспекти «закарпатського питання» також досліджував В. Коваль у працях «Міжнародний імперіалізм і Україна» [27] та «Уроки



фашистської навали» [28]. Заслугою радянської історіографії можна вважати введення в науковий обіг цілого комплексу документальних джерел. Так, вагоме значення для з'ясування міжнародних аспектів «закарпатського питання» мало видання цілого ряду збірників документів: «Документи і матеріали напередодні Другої світової війни (1937–1939)» [20], «Документи по історії Мюнхенської змови (1937–1939)» [23], «Документи і матеріали по історії радянсько-польських відносин» [21], «Документи і матеріали по історії радянсько-чехословацьких відносин» [22], «Рік кризи 1938–1939: документи і матеріали» [18], «Угорщина і Друга світова війна» [13]. Позитивною стороною праць радянських істориків можна вважати той факт, що в них належну увагу приділено соціально-економічному становищу населення закарпатського регіону.

Паралельно з радянськими науковцями історію Закарпаття досліджували історики української діаспори та зарубіжні вчені. Оскільки більшість учасників тих подій опинились на Заході, то тривалий час основні дослідження здійснювалися саме в середовищі української діаспори. Характерною ознакою діаспорного історіописання стала відірваність від джерельної бази, особиста заангажованість авторів праць у подіях 1938–1939 рр., значна вага мемуарного компоненту у їхніх працях тощо. З-поміж численних публікацій цього періоду слід виокремити доробок учасника тих подій Петра Стерча, який був узагальнений у фундаментальній монографічній праці «Карпато-Українська держава» (1965 р.; 1971 р. – англomовна версія). Акцентуємо на ній саме тому, що ця праця (репринтне перевидання в Україні 1994 р.) певний час в Україні вважалася найкращою студією й великою мірою визначала уявлення про карпато-українську державність в українських історичних наративах. П. Стерчо детально проаналізував міжнародне становище Карпатської України, дав оцінку внутрішньо-політичній діяльності уряду А. Волошина, описав руйнівні дії польських і угорських терористів, помістив численні документи та статистичні джерела. Підсумовуючи історичний досвід Карпатської України, закарпатський вчений-емігрант стверджував що ця держава мала «колосальне значення не тільки для карпатських українців на даному відтинку часу, але й вирішило раз і на всі часи приналежність Закарпаття до України. /.../ Події в Карпатській Україні поставили українську проблему у даному відтинку часу в позицію найважливішої проблеми між політиками багатьох держав» [41, с. 221]. Недоліком праць П. Стерча (як і більшості публікацій у діаспорі) є ігнорування соціально-економічної проблематики. Загалом для П. Стерча характерна ідеалізація державотворчих процесів й відсутність уваги до внутрішньополітичних суперечностей цих подій. Проте його доробок продовжує мати науково-пізнавальну вартість і в наш час.



Новий історіографічний етап у студіюванні тематики розпочався у 1990-х роках. Незважаючи на значну інерційність стосовно наслідування діаспорних дослідників, українські вчені-історики поступово утверджували власну історіографічну традицію у цій дослідницькій сфері. Відтоді в Україні переважно із ужгородських істориків (М. Болдижар, М. Вегеш, В. Гиря, Р. Офіцинський, М. Рекіта, Ю. Славик, С. Федак, В. Фенич, П. Фенич, В. Худанич та ін.) сформувалася ціла наукова школа щодо вивчення проблематики Карпатської України.

В окремий комплекс історіографічних джерел варто виділити надзвичайно обширний й багатогранний науково-дослідницький доробок (понад 400 бібліографічних позицій) Миколи Вегеша. Попри величезну кількість вузькоспеціалізованих публікацій теми ужгородський історик регулярно пропонує узагальнюючі синтети карпатоукраїнського державотворення. У першій такій студії «Карпатська Україна (1938–1939): соціально-економічний і політичний розвиток» (1993 р.) він головний акцент зробив на внутрішніх проблемах становлення Карпатської України. Констатує загальний соціально-економічний стан краю як важкий, й що «країна не мала можливостей нормально функціонувати, як самостійна держава», він все таки оптимістично оцінив тенденції у цій сфері: «... незважаючи на такий стан справ, економіка краю продовжувала розвиватись» [6, с. 123]. В аналізі політичних тенденцій М. Вегеш визнає «згортання демократичних тенденцій», проте трактує це як вимушений тогочасними обставинами крок [6, с. 125]. Дещо пізніший синтез цього вченого «Карпатська Україна: документи і факти» (2004 р.) [7] має джерелознавчо-археографічне спрямування: у ній вводиться в науковий обіг значний обсяг джерельного фактографічного матеріалу. Також істотно розширено обсяг предмету дослідження, зокрема багато уваги приділено внутрішній політиці урядів Карпатської України, аналіз культурної та церковно-релігійної політики, галицько-закарпатських зв'язків тощо.

В останній сфері історик, акцентуючи увагу на активному зацікавленні державотворчими процесами Закарпаття у Східній Галичині, обґрунтував неоднозначність наслідків активного проникнення галицької політично-активної молоді через польсько-чеський кордон. На його думку, така активність сукупно із антипольськими акціями у цьому середовищі істотно шкодила діяльності уряду А. Волошина [7, с. 377]. Він також твердив, що культурний розвиток в період автономії пішов на спад у порівнянні із міжвоєнною епохою, оскільки уряд автономії відсував культурні проблеми «на задній план». У внутрішньополітичній діяльності М. Вегеш вбачав у діяльності уряду прагнення задовольнити громадянські права національних меншин.



У ще одній синтетичній студії «Карпатська Україна в центральньо-європейській політичній кризі напередодні Другої світової війни (1938–1939 pp.)» (2020 р.) М. Вегеш запропонував детальний аналіз міжнародного та дипломатичного контексту становлення Карпатської України, деталізовано вписав становлення автономії у ширший процес політичної кризи Чехословацької республіки [9].

У колективній монографії М. Вегеша, Василя Міщанина та Миколи Палінчака «Політична історія Закарпаття крізь призму українського державо-творення. 1918–1950» (2022 р.) автори намагалися вписати процеси становлення Карпатської України у хронологічно набагато ширший процес – українське державотворення другої половини ХХ століття [8].

Загалом, працям М. Вегеша характерна тенденція до розгляду усіх складностей та суперечностей процесу українського державотворення Закарпаття. Так, він аналізує політичні суперечності всередині українського політичного табору, спробу групи Карпатської січі та ОУН здійснити переворот проти уряду А. Волошина, опозиційну настанову проти уряду частини греко-католицьких священників тощо. На противагу деяким своїм історикам-попередникам, М. Вегеш визнає думку про відхід уряду А. Волошина від демократичних засад, та його перехід на засади авторитарної політики. Тобто, на нашу думку, М. Вегеш намагався подолати ідеалізований образ українського державотворення на Закарпатті, який спостерігаємо в історичній літературі української діаспори. У його історичних працях ці процеси зображені як складні й суперечливі в багатьох аспектах. В цілому науково-дослідницьку та видавничо-популяризаторську діяльність М. Вегеша маємо підстави розцінювати як найбільш вагомий внесок у студіювання тематики Карпатської України.

Широкий спектр питань із карпатоукраїнської тематики регулярно порушує у своїх численних (близько 30 бібліографічних позицій) київський історик (родом із Закарпаття) Степан Віднянський [11, с. 201–206]. Одним із головних напрямів спеціалізації цього вченого є багаторічне дослідження життєвого шляху та політичної кар'єри Августина Волошина. У співавторській монографії спільно із М. Вегешем «Августин Волошин і Карпатська Україна в історії українського державотворення» (2021 р.) він біографію Августина Волошина вписав у широкий соціокультурний контекст історичних подій Закарпаття першої половини ХІХ ст. Тут автори визнають суперечливість національно-визвольних змагань закарпатських українців. Водночас вони акцентують увагу на тому, що феномен Карпатської України спровокував немало фальсифікацій та необґрунтованої критики не тільки з боку радянських і деяких зарубіжних істориків, але й навіть з боку «окремих сучасних закарпатських авторів із метою



дискредитації перебігу і значення державотворчих процесів на Закарпатті наприкінці 1930-х років і все ще залишає чимало дискусійних питань для дослідників» [14, с. 321]. У студії, присвяченій цілісному аналізу карпатукраїнської державності С. Віднянський акцентує увагу на мотивах пронимецької орієнтації зовнішньої політики Карпатської України. За його твердження, немає нічого дивного в тому, що у протидії територіальним претензіям Угорщини уряд А. Волошина, за аналогією до інших країн, вимушений шукати підтримки Німеччини. Вчений резюмує: «Ця нетривала дипломатична опора дала можливість на кілька місяців продовжити існування Карпатської України» [15, с. 89].

На рівні біографістики вагомий внесок у студіювання карпатоукраїнської тематики здійснив Омелян Довганич [11, с. 235–252]. Йому належить авторство понад більше сотні біографічних нарисів, вагома частка яких присвячення вивченню життєписів учасників збройної боротьби за незалежність Карпатської України.

Окремих питань історії Карпатської України торкалися В. Худанич, В. Бондар, В. Лемак, В. Зілгалов, Г. Божук, В. Ганчик, Б. Якимович, В. Задорожний та ін. У центрі уваги названих дослідників знаходилися збройні сили Карпатської України, процеси суспільного життя в краї, робилася спроба з'ясувати кількість жертв угорської агресії та багато інших аспектів. Велике значення для дослідження історії краю мала вихід з друку багатьох спеціалізованих тематичних наукових збірників, зокрема «Карпатська Україна і Августин Волошин» [25], «Карпатська Україна і Карпатська Січ» [26] та ін. За останні три десятиліття у наукових та публіцистичних часописах України появилася величезна кількість статей, у яких автори з наукових позицій висвітлюють цілий ряд питань історії визвольного руху та державотворення на Закарпатті.

Карпатоукраїнська тематика студіювалася і в її міжнародно-дипломатичних аспектах. У 1990-х роках вагомим внеском у цей процес відзначився професор УВУ Дмитро Злепко. Його ґрунтовна студія «Українське питання у 1938–1939 роках і Третій Райх» у свій час дала змогу в цілком новому ракурсі подивитись на процеси українського державотворення на Закарпатті. Автор завдяки залученню великого комплексу джерел із західних архівів та доробку зарубіжних вчених зумів розкрити сутність використання «закарпатського питання» у дипломатичній грі Німеччини в епоху кризи Чехословацької республіки. Особливу цінність цієї праці полягає у тому, що у ній детально аналізується питання про протекторат Німеччини стосовно Карпатської України. Вчений, зокрема, подав факт, що А. Волошин інформував німецького посла про проголошення Карпатської України «...під захистом німецького райху» [24,



с. 296]. Слід відзначити, що в українських студіях теми цей аспект достатньо слабо відрефлектований.

Значну увагу «закарпатському питанню» приділив Володимир Косик у праці «Україна і Німеччина у Другій світовій війні» [30]. Всі свої висновки він підкріпив документами із європейських архівів. Михайло Швагуляк у статті «Українське питання в міжнародних політичних кризах передодня Другої світової війни (1938–1939)» наголошує на «інструментальності» «закарпатського питання» у міжнародній дипломатії 1939–1939 років, оскільки воно використовувалося як засіб у політиці стосовно Чехословаччини з боку претендентів на «чехословацьку спадщину» [43, с. 304].

Підсумовуючи досвід державотворення, львівський історик стверджує, що він «показав усю крихкість зовнішньополітичних розрахунків українського політикуму, що базувалися на механічному сприйнятті досвіду Першої світової війни» [43, с. 306]. За влучним висловом вченого, «справа про долю Закарпатської України розігралася поза українцями, яких полишено на узбіччі політичної сцени».

Подібне коло питань розглядає у своїх публікаціях ще один львівський історик – Олександр Пагіря [32, 33]. Він акцентував дослідницьку увагу, зокрема, на дипломатичній позиції Празького уряду в період політичної кризи 1938–1939 рр. За словами історика, Закарпаття у цей час мало шанс «перетворитися на справжній актив, який чехи сподівалися вигідно «продати» німцям взамін за гарантії збереження залишків свого державного суверенітету» й тому Прага розглядала «закарпатську карту» в якості ймовірного «порятунку для самої республіки» [33, с. 67]. Крім дипломатичних питань, стосовно окресленої тематики О. Пагіря активно розробляє питання військової історії Карпатської України, зокрема стосовно ролі ОУН та окремих персоналій у подіях 1938–1939 років.

Найбільш дискусійними в тематиці Карпатської України виявились питання характеристик внутрішньої політики цього державного утворення. Сучасні українські вчені на сьогодні зуміли подолати ідеалізований історіографічний образ своїх попередників. На сьогодні вони констатують згортання демократичних процесів й прямування до авторитарного типу правління уряду А.Волошина, ізоляцію інакодумців в умовному концтаборі Думен, створення карних робочих таборів тощо. Такі заходи зазвичай трактуються вченими як вимушені складнощами тогочасних внутрішньополітичних реалій. Достатньо дискусійною залишається проблема взаємовідносин між місцевим населенням Карпатської України та прибулими із Східної Галичини та еміграції радикалами-націоналістами.



Якщо раніше домінувала думка про їхню органічну співпрацю, то на сьогодні частина дослідників твердить про те, що ідея соборності Української держави «не підтримувалася простим народом краю, лише політичною елітою» [4, с. 119]. Як бачимо, на майбутніх дослідників теми чекає з'ясування ще багатьох дискусійних та маловивчених питань.

Привертає увагу, що тематика українського державотворення на Закарпатті доволі рідко фігурує у теоретико-методологічних рефлексіях сучасної української історіографії. Як виняток, можна навести міркування В. Фенича, за твердженням якого «Карпатська Україна та о. Августин Волошин є найбільш глорифікованою темою з загальної історії сучасного Закарпаття в українській історичній дидактиці (шкільних підручниках) та академічній історичній україністиці (синтезних наративах вчених-істориків)» [42, с. 88]. Вчений стверджує, що аналізована тематика є достаньо висвітленою як в загальноукраїнських історичних наративах, так і шкільних підручниках за 10 клас. Проте він відзначає невирішеність методологічної проблеми: як поєднати джерельний образ Карпатської України із «глорифікованим, націоналістичним» образом, який є домінуючим в українській історіографії «ідеологічним штампом та історіографічним стереотипом» [42, с. 104]. В зазначених критичних міркуваннях ми бачимо спробу переосмислити традиційні підходи до трактування карпатоукраїнської тематики, здійснені на засадах ревізійонізму. В цілому, окрім зазначеного випадку, аналізована тематика рідко постає дискусійним полем між представниками традиціоналістського та ревізійоністського напрямів сучасної української історичної думки.

Аналітичний зріз наукового доробку ілюструє нам тенденцію, що абсолютна більшість наукових досліджень по тематиці Карпатської України виконуються на самому Закарпатті, насамперед на інституційній базі Ужгородського університету. Поза межами цього регіону студії у цій царині виконуються насамперед у Львові (О.Пагіря, М.Швагуляк) та Києві (С.Віднянський). За останні три десятиліття по аналізованій проблематиці сформувалося відносно стабільне коло дослідників, у якому знаковими постатями маємо підстави вважати М.Вегеша та С.Віднянського. Саме ці дослідники регулярно пропонують читацьким колам праці, у яких простежується спроба цілісного, синтетично-узагальнюючого аналізу державотворчих процесів Карпатської України. Процес студіювання аналізованої тематики триває у двох основних напрямках: продовження творення нових синтезів і вивченні вузькоспеціалізованих аспектів державотворення на Закарпатті. На сьогодні зведена бібліографія праць про Карпатську Україну (разом із доробком зарубіжних вчених) становить понад 3200 позицій [11, с. 133–434]. Звідси важко не погодитись із думкою,



що в українській та зарубіжній історичній україністиці «годі зустріти більш висвітлену тему» стосовно історії Закарпаття вцілому [42, с. 88].

Висновки. Українська історична наука упродовж другої половини ХХ – початку ХХІ століть накопичила значний досвід студіювання історії державотворення Підкарпатської Русі–Карпатської України 1938–1939 рр. У ній ми простежуємо істотну трансформацію концептуальних оцінок цього процесу. Радянське історіописання, яке оцінювало ці події крізь призму оціночних суджень «політичного авантюризму» й «прислужництва українського буржуазного націоналізму» на сьогодні вже цілком втратило свою наукову актуальність. Українські історики діаспори і, деякою мірою, незалежної України утверджували ідеалізований та романтизований образ карпатоукраїнського державотворення як яскравого прояву національно-визвольних змагань. Цей образ не передбачав аналізу усіх складностей та суперечностей згаданих процесів й не спонукав до глибоких рефлексій над дискусійними питаннями. Цей образ на рівні популярної історії, публіцистики та комеморативних практик залишається достатньо живучим і на сьогоднішній час.

Проте більшість сучасних українських вчених, що спеціалізуються на студіюванні теми Карпатської України, зуміли подолати цю ідеалізацію; для них характерний доволі критичний та виважений підхід до оцінок дискусійних і суперечливих питань. Водночас спостерігаємо спроби (наразі поодинокі) переосмислити історію Карпатської України на методологічних та світоглядних засадах ревізійонізму, під кутом зору критики «націоналізованої» історії. Проте повноцінного діалогу з приводу дискусійних питань у даній царині не спостерігаємо.

На сьогодні можемо констатувати достатньо добрий стан вивчення тематики Карпатської України на фактуальному рівні. Проте на рівні концептуального та методологічного (пере)осмислення цих процесів потенціал на майбутніх дослідників залишається ще вагомим. Це стосується насамперед «вписання» цієї теми у ширші історичні контексти – не лише загальноукраїнський (про що вже багато писалось) але й центральноєвропейський чи загальноєвропейський.

Наразі тема Карпатської України виявилась найбільш «інтегрованою» у загальноукраїнський історичний процес й сучасне українське історіописання з усього тематичного спектру історії Закарпаття. Проте закарпатська регіональна домінанта у студіюванні теми видна неозброєним оком – абсолютна більшість дослідників походять саме з цього краю. Проте їхній величезний доробок із теми ще достатньо слабо представлений у науково-інформаційному полі України. Це означає що тематика на майбутнє потребує не лише вивчення, але й популяризації.



Література:

1. Білак С. Антинародна діяльність уряду так званої Карпатської України // Український історичний журнал. 1972. № 5. С. 31–40.
2. Білак С. Народ за ними не пішов. Ужгород. 1981. 167 с.
3. Букович Д. Павутиння омани. Ужгород, 1974. 97 с.
4. Васирина Н. Карпатська Україна (Підкарпатська Русь) – держава авторитарного типу (жовтень 1938 – березень 1939 років) // Архіви України. 2014. № 2. С. 119–127.
5. Васирина Н. Сучасна українська історіографія про Карпатську Україну в міжнародних відносинах напередодні Другої світової війни // [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://vmv.kytm.edu.ua/series/vmv/vipusk3/12.pdf>
6. Вегеш М., Задорожний В. Велич і трагедія Карпатської України. Ужгород, 1993. 158 с.
7. Вегеш М. Карпатська Україна. Документи і факти. Ужгород: Карпати, 2004. 431 с.
8. Вегеш М. Політична історія Закарпаття крізь призму українського державотворення. 1918–1950. Одеса, 2022. 834 с.
9. Вегеш М., Вегеш І., Палінчак М., Голонич Я. Карпатська Україна в центрально-європейській політичній кризі напередодні Другої світової війни. Фермонт, США, 2020, 272 с.
10. Вегеш М. Карпатська Україна в контексті українського державотворення : навч. посіб. Ужгород: Карпати, 2008. 256 с.
11. Вегеш М., Федака С. Державотворчі процеси у Карпатській Україні (1938–1939). Хронологія подій. Бібліографія. Ужгород, 2021. 437 с.
12. Вегеш М., Чаварга А. В обороні Карпатської України: Карпато-Українська держава та світове українство (1938–1939) / Перекл. із чеської Н. Петріца. Ужгород, 2021. 378 с.
13. Венгрия и вторая мировая война. М., 1962. 368 с.
14. Віднянський С. В., Вегеш М. М. Августин Волошин і Карпатська Україна в історії українського державотворення: монографія. Київ: НАН України, Інститут історії України, 2021. 372 с.
15. Віднянський С. Карпатська Україна як етап українського державотворення // Український історичний журнал. 2019. № 2. С. 67–93.
16. Данилюк Д. Карпатська Україна в українській історіографії // Науковий збірник товариства «Просвіта» в Ужгороді. Річ. IV (XVIII): Карпатська Україна: Національне відродження. Політичний розвиток. Персоналії: матеріали міжнар. наук. конф., присвяч. 60-річчю Карпат. України. Ужгород, 2000. С. 42–47.
17. Данилюк Д. Українська історіографія історії Закарпаття 1919–1945 рр. // Карпатська Україна і Августин Волошин. Ужгород, 1995. С. 97–109.
18. Год кризиса 1938–1939: Документы и материалы. Т. 1. М., 1990. 546 с.
19. Довганич О., Пашкуй З., Троян М. Закарпаття в роки війни. Ужгород, 1990. 276 с.
20. Документы и материалы кануна второй мировой войны (1937–1939). Т. 1., М., 1981. 373 с.
21. Документы и материалы по истории советско-польских отношений. Т. VI. М., 1969. 478 с.



22. Документы и материалы по истории советско-чехословацких отношений. Т. III. М., 1978. 329 с.
23. Документы по истории Мюнхенского сговора (1937–1939). М., 1979. 297с.
24. Злепко Д. Українське питання у 1938–1939 роках і Третій Райх // Записки Наукового товариства ім. Шевченка. Львів, 1994. Т. 228 (CCXXVIII). С. 249–309.
25. Карпатська Україна і Августин Волошин. Матеріали міжнародної наукової конференції. Ужгород, 1995. 360с.
26. Карпатська Україна і Карпатська Січ. Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції. Ужгород, 1999. 130 с.
27. Коваль В. Міжнародний імперіалізм і Україна. К., 1966. 398 с.
28. Коваль В. Уроки фашистської навали. К., 1963. 482 с.
29. Марценюк Р. Історіографія відродження українства на Закарпатті в 1918 – 1939 роках // [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://ethnic.history.univ.kiev.ua/data/2001/11/articles/13.pdf>
30. Косик В. Україна і Німеччина у другій світовій війні. Львів, 1993. 660 с.
31. Мищак І. Закарпаття напередодні Другої світової війни у працях сучасних українських істориків // Історіографічні дослідження в Україні. Том 19. 2008. С. 410–421.
32. Пагіря О. Зовнішньополітичні маневри уряду Карпатської України в умовах угорської агресії (середина березня 1939 р.) // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Історія. 2019. Вип. 2 (41). С. 8–19.
33. Пагіря О. Українське питання в зовнішній політиці другої Чехо-словацької республіки на зламі 1938–1939 років // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: історія. Вип. 2(145). 2020. С. 62–69.
34. Поп И. Польско-венгерский альянс в период Мюнхена // Мюнхен – предверие войны. М., 1988. С. 172–173.
35. Поп И. Чехословацко-венгерские отношения. 1935–1939. М., 1972. 276 с.
36. Ухач В. Діяльність автономного уряду А. Волошина: досягнення та прорахунки (інтерпретації сучасних істориків). // Україна в гуманітарних і соціально-економічних вимірах. Матеріали всеукраїнської наукової конференції. 29-30 квітня 2016 р., м. Дніпропетровськ. Ч. II. Дніпропетровськ, 2016. С. 120–122.
37. Ухач В. «Одноденна» держава. Події в Підкарпатській Русі, Карпатській Україні як історіографічна проблема (вибрані аспекти) // Військово-історичний меридіан. Електронний науковий фаховий журнал. Вип. 1 (11). К., 2016.
38. Ухач В. Правотворча діяльність уряду А. Волошина: сучасний історіографічний дискурс // Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід. Тернопіль, 2016. С. 213–216.
39. Сливка Ю. Підступи міжнародної реакції на Закарпатті. Львів, 1966. 142 с.
40. Співак Б. Нариси історії революційної боротьби трудящих Закарпаття в 1930–1945 рр. Львів, 1963. 327с.
41. Стерчо П. Карпато-українська держава: до історії визвольної боротьби карпатських українців у 1919-1939 роках. Львів: За вільну Україну, 1994. XXXI, 288 с.
42. Фенич В. Образ Карпатської України та Августина Волошина на сторінках сучасних шкільних підручників з історії і загальних наративів з історії України та Європи // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Історія». Вип. 2 (51). 2024. С. 88–111.



43. Швагуляк М. Українське питання в міжнародних політичних кризах передодня Другої світової війни (1938–1939) // Вісник Львівського університету. Серія історична. Вип. 35–36. Львів, 2000. С. 296–320.

44. Шляхом до щастя. Нариси історії Закарпаття. Ужгород, 1973. 288 с.

References:

1. Bilak S.(1972). Antynarodna diialnist uriadu tak zvanoi Karpatskoi Ukrainy[Anti-people activities of the government of the so-called Carpathian Ukraine]. Ukrainskyi istorychnyi zhurnal- Ukrainian Historical Journal, 5, 31–40.[in Ukrainian].

2. Bilak, S. (1981). Narod za nymy ne pishov [People did not follow them]. Uzhhorod. [in Ukrainian].

3. Bukovych, D. (1974). Pavutynnia omany[Spider's web of delusions]. Uzhhorod. [in Ukrainian].

4. Vasylyna, N. (2014). Karpatska Ukraina (Pidkarpatska Rus') – derzhava avtoritarnogo typu (zhovten 1938 – berezen' 1939 rokiv)[Carpathian Ukraine (Subcarpathian Rus'): An authoritarian state (October 1938 – March 1939)]. Arkhivy Ukrainy. Archives of Ukraine, , 119–127. .[in Ukrainian].

5. Vasylyna, N. Suchasna ukrainska istoriografiia pro Karpatsku Ukrainu v mizhnarodnykh vidnosynakh naperedodni Druhoi svitovoi viiny[Modern Ukrainian historiography on Carpathian Ukraine in international relations on the eve of World War II]. Retrieved from <http://vmv.kymu.edu.ua/series/vmv/vipusk3/12.pdf>. [in Ukrainian].

6. Vegesh, M., & Zadorozhny, V. (1993). Velych i trahediia Karpatskoi Ukrainy[Greatness and tragedy of Carpathian Ukraine]. Uzhhorod. [in Ukrainian].

7. Vegesh, M. (2004). Karpatska Ukraina. Dokumenty i fakty. [Carpathian Ukraine: Documents and facts]. Uzhhorod: Karpaty. [in Ukrainian].

8. Vegesh, M. (2022). Politychna istoriia Zakarpattia kriz prizmu ukrainskoho derzhavotvorennia. (1918–1950)[Political history of Zakarpattia through the prism of Ukrainian state-building (1918–1950)]. Odessa. [in Ukrainian].

9. Vegesh, M., Vegesh, I., Palinchak, M., & Holonych, Y. (2020). Karpatska Ukraina v tsentralno-ievropeiskii politychnii kryzi naperedodni Druhoi svitovoi viiny[Carpathian Ukraine in the Central European political crisis on the eve of WW II]. Fermont, USA. [in Ukr]

10. Vegesh, M. (2008). Karpatska Ukraina v konteksti ukrainskoho derzhavotvorennia [Carpathian Ukraine in the context of Ukrainian state formation]. Navch. posib. Textbook. Uzhhorod: Karpaty. [in Ukrainian].

11. Vegesh, M., & Fedaka, S. (2021). Derzhavotvorchi protsesy u Karpatskii Ukraini (1938–1939)[State-building processes in Carpathian Ukraine (1938–1939)]. Khronolohiia podii. Bibliografiia. Chronology of events and bibliography. Uzhhorod.

12. Vegesh, M., & Chavarga, A. (2021). V oboroni Karpatskoi Ukrainy: Karpato-Ukrainska derzhava ta svitove ukraintstvo (1938–1939)[Defending Carpathian Ukraine: Carpatho-Ukrainian statehood and the global Ukrainian community] (1938–1939).Uzhhorod. [in Ukrainian].

13. Hungary and World War II. [Vengriia i druha svitova viina]. (1962). Moscow.

14. Vidnyanskyi, S. V., & Vegesh, M. M. (2021). Ahustyn Voloshyn i Karpatska Ukraina v istorii ukrainskoho derzhavotvorennia[Augustin Voloshyn and Carpathian Ukraine in Ukrainian statehood history]. Monohrafiia Monograph. Kyiv : NAN Ukrainy, Instytut istorii Ukrainy. Kyiv: National Academy of Sciences of Ukraine, Institute of Ukrainian History. Kyiv. [in Ukrainian].



15. Vidnyanskyi, S. (2019). Karpatska Ukraina yak etap ukrainskoho derzhavotvorennia [Carpathian Ukraine as a stage of Ukrainian state formation]. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal* [Ukrainian Historical Journal], 2, 67–93. [in Ukrainian].
16. Daniliuk, D. (2000). Karpatska Ukraina v ukrainskii istoriografii [Carpathian Ukraine in Ukrainian historiography]. *Nauk. zbirnyk tovarystva "Prosvita" v Uzhhorodi*. In Scientific Collection of the "Prosvita" Society in Uzhhorod. 42–47. Uzhhorod. [in Ukrainian].
17. Daniliuk, D. (1995). Ukrainska istoriografiia istorii Zakarpattia 1919–1945 [Ukrainian historiography of Zakarpattia during 1919–1945]. *Karpatska Ukraina i Ahustyn Voloshyn*. Uzhhorod. In Carpathian Ukraine and Augustin Voloshyn. 97–109. Uzhhorod. [in Ukrainian].
18. Hod kryzysu 1938–1939: Dokumenty i materialy [Great Crisis of 1938–1939: Documents and materials] (1990). Moscow. [in Russian].
19. Dovganich, O., Pashkui, Z., & Troyan, M. (1990). Zakarpattia v roky viiny. [Zakarpattia during wartime]. Uzhhorod. [in Ukrainian].
20. Dokumenty i materialy kanuna druhoi svitovoi viiny (1937–1939) [Documents and materials on the eve of the Second World War (1937–1939)] (1981). Moscow. [in Russian].
21. Dokumenty i materialy po istorii sovetsko-pol'skikh otnoshenii [Documents and materials on the history of Soviet-Polish relations]. (1969). Moscow. [in Russian].
22. Dokumenty i materialy po istorii sovetsko-chechoslovatskikh otnoshenii [Documents and materials on the history of Soviet-Czechoslovak relations]. (1978). Moscow. [in Russian].
23. Dokumenty po istorii Miunkhenskoho zhovora (1937–1939) [Documents on the history of the Munich Agreement (1937–1939)] (1979). Moscow. [in Russian].
24. Zlepko, D. (1994). Ukrainske pytannia u 1938–1939 rokakh i Tretii Raikh [The Ukrainian question in 1938–1939 and the Third Reich]. *Zapysky Naukovoho tovarystva im. Shevchenka*. Notes of the Shevchenko Scientific Society. 249–309. Lviv. [in Ukrainian].
25. Karpatska Ukraina i Ahustyn Voloshyn [Carpathian Ukraine and Augustin Voloshyn]. (1995). *Materialy mizhnar. nauk. konf. . Materials from the international scientific conference*. Uzhhorod. [in Ukrainian].
26. Karpatska Ukraina i Karpatska Sich [Carpathian Ukraine and Carpathian Sich]. (1999). *Materialy vseukr. nauk.-prak. konf.* Materials from the All-Ukrainian scientific-practical conference. Uzhhorod. [in Ukrainian].
27. Koval, V. (1966). *Mizhnarodnyi imperializm i Ukraina* [International imperialism and Ukraine]. Kyiv.
28. Koval, V. (1963). *Uroky fashystskoi navyaly* [Lessons of fascist invasion]. Kyiv. [in Ukrainian].
29. Martsenyuk, R.. *Istoriografiia vidrozhennia ukraintstva na Zakarpatti v 1918–1939 rokakh* [Historiography of the revival of Ukrainian identity in Transcarpathia, 1918–1939]. Retrieved from <http://ethnic.history.univ.kiev.ua/data/2001/11/articles/13.pdf> [in Ukrainian].
30. Kosyk, V. (1993). *Ukraina i Nimechchyna u druhoi svitovii viini* [Ukraine and Germany in World War II]. Lviv. [in Ukrainian].
31. Myshchak, I. (2008). Zakarpattia naperedodni Druhoi svitovoi viiny u pratsakh suchasnykh ukrainskykh istorikiv [Transcarpathia on the eve of World War II in works of contemporary Ukrainian historians]. *Istoriografichni doslidzhennia v Ukraini*. In *Historiographical Studies in Ukraine*. 19. [in Ukrainian].



32. Pahiryа, O. (2019). Zovnishnopolitychni maneuvry uriadu Karpatskoi Ukrainy v umovakh uhorskoi ahresii (seredyna bereznia 1939 r.)[Foreign policy manoeuvres of the Carpathian Ukraine government in conditions of Hungarian aggression (mid March 1939)]. Nauk. visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Scientific Bulletin of Uzhhorod University. History. 2(41). 8–19. [in Ukrainian].

33. Pahiryа, O. (2020). Ukrainske pytannia v zovnishnii politytsi Druhoi Chekho-Slovatskoi respubliky na zlami 1938–1939 rokiv[The Ukrainian question in the foreign policy of the Second Czecho Slovak Republic at the turn of 1938–1939]. Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. History. 2(145). 62–69. [in Ukrainian].

34. Pop, I. (1988). Polsko-uhorskyi alians v period Miukhena [The Polish–Hungarian alliance during the Munich period]. Miukhen – preddveria viiny. In Munich – Prelude to War. 172–173. Moscow. [in Russian].

35. Pop, I. (1972). Chekhoslovatsko-uhorski vidnosyny (1935–1939)[Czechoslovak–Hungarian relations(1935–1939)]. Moscow. [in Russian].

36. Uhach, V. (2016). Diialnist avtonomnoho uriadu A. Voloshyna: dosiahnennia ta prorakhunky (interpretatsii suchasnykh istorykiv)[The activity of A. Voloshyn’s autonomous government: Achievements and miscalculations (interpretations of contemporary historians)]. Ukraina v humanitarno-sotsialno-ekonomichnykh vymiriakh. Materialy vseukr. nauk. konf. (29–30 kvitnia 2016, Dnipro) In Ukraine in humanitarian and socio economic dimensions: Proceedings of the all Ukrainian scientific conference,(April 29–30, 2016, Dnipro).2. 120–122. Dnipro. [in Ukrainian].

37. Uhach, V. (2016). Odnodenna derzhava. Podii v Pidkarpatskii Rusi, Karpatskii Ukraini yak istoriografichna problema (vybrani aspekty)[“One day” state: Events in Subcarpathian Rus’, Carpathian Ukraine as a historiographical problem (selected aspects)]. Viiskovo-istorychnyi meridian. Elektronnyi naukovyi fakhovyi zhurnal. Military Historical Meridian: Electronic Scholarly Journal, (1(11)). [in Ukrainian].

38. Uhach, V. (2016). Pravotvorcha diialnist uriadu A. Voloshyna: suchasnyi istoriografichnyi diskurs.[Legislative activity of A. Voloshyn’s government: Contemporary historiographical discourse]. Ukraina v umovakh reformuvannia pravovoi systemy: suchasni realii ta mizhnarodnyi dosvid. In Ukraine under legal system reform: Contemporary realities and international experience. 213–216. Ternopil. [in Ukrainian].

39. Slyvka, Y. (1966). Pidstupy mizhnarodnoi reaktsii na Zakarpatti[The wiles of international reaction in Transcarpathia]. Lviv. [in Ukrainian].

40. Spivak, B. (1963). Narysy istorii revoliutsiinoi borotby trudiachykh Zakarpattia v 1930–1945 rr[Essays on the history of revolutionary struggle of Transcarpathian workers, 1930–194]. Lviv. [in Ukrainian].

41. Stercho, P. (1994). Karpato-ukrainska derzhava: do istorii vyzvolnoi borotby karpatskykh ukraintsev u 1919–1939 rr. [Carpatho Ukrainian state: Towards a history of the liberation struggle of Carpathian Ukrainians, 1919–1939]. Lviv: For a Free Ukraine. [in Ukrainian].

42. Fenich, V. (2024). Obraz Karpatskoi Ukrainy ta Ahustyna Voloshyna na storinkakh suchasnykh shkilnykh pidruchnykiv z istorii i zahalnykh naratyviv z istorii Ukrainy ta Yevropy[The image of Carpathian Ukraine and Augustyn Voloshyn in modern school history textbooks and general narratives of Ukrainian and European history]. Nauk. visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Scientific Bulletin of Uzhhorod University.88–111. [in Ukrainian].



43. Shvahulyak, M. (2000). Ukrainske pytannia v mizhnarodnykh politychnykh kryzakh peredodni Druhoi svitovoi viiny (1938–1939)[The Ukrainian question in the international political crises on the eve of World War II (1938–1939)]. Visnyk Lvivskoho universytetu. Bulletin of Lviv University. History Series. 35–36, 296–320. [in Ukrainian].

44. Shliakhom do shchastia : Narysy istorii Zakarpattia.[Path to happiness: Essays on the history of Transcarpathia]. (1973). Uzhhorod. [in Ukrainian].